

A SZERELEM ARCAI

KISSNÉ NOVÁK ÉVA

„A görögységben az érzékiségen a szép egyéniség uralkodott, helyesebben nem is uralkodott rajta..., hanem szabadon élt és örült a szép egyéniségben. Így az érzékiség nem princípiumként volt tételezve; a szép egyéniséget alkotó lelkiség elképzelhetetlen az érzéki nélkül.” – írja Kierkegaard a Semmitmondó bevezetésben.¹ Értelmezése szerint bár a görögök ismerték a boldog és boldogtalan szerelem hatalmát – ennek mind az istenek körében, mind halandók között számos példáját ismerjük –, de ez csak pillanatonként volt jelen, és nem princípiumként.

„Az érzékiséget a kereszténység tételezte először, mint princípiumot éppen azáltal, hogy kizárta a világból.”² – folytatja érvelését Kierkegaard.

Tegyük fel a kérdést: mennyire sikerült a kereszténységnek kizárnia az érzéket a szellem birodalmából? Ha az *Ószövetség* néhány fejezetére gondolunk pl. az Énekek énekére, Salome fátyoltáncára, Zsuzsanna és a vének történetére, akkor azt mondhatjuk, hogy az érzékiség bizony ott van a szent könyvnek tekintett *Bibliában*. De ott van pl. Hieronymus Bosch pokoli vízióiban, a reneszánsz korában keletkezett vallási tárgyú művek jelentős részében. A természettől belénk plántált ösztönszerű érzést, leküzdhetetlen vonzódást az aszkézis semmilyen gyakorlata nem tudta kizárni, legfeljebb szégyellni való titokká silányította, vagy megpróbálta éteri tisztaságúvá finomítani. Az utóbbira példa a lovagi költészetben megnyilvánuló légies, minden testiségtől megtisztított szerelem. A kor uralkodó felfogása tilthatja az érzéki szenvedély megvallását, nyílt kifejezését, de az érzéki erotikus mégis megjelenik a zenében, a táncban, a szobák homályában kibomló kapcsolatokban, a műalkotásokban, talán leggyakrabban a drámákban, zeneművekben. Nem véletlen, hogy Kierkegaard is a zenét tekinti az érzéki zsenialitás kifejezésére legalkalmasabb közegnek. A szerelem különböző megjelenési módjait, azaz a szerelem metamorfózisát három Mozart mű szereplőin keresztül mutatja be: a *Figaró* apródján, a *Varázsfuvola* Papagenóján és a *Don Giovanni* címszereplőjén. Ez a csodálatos elemzés inspirált arra, hogy – főként szépirodalmi alkotásokon keresztül – megmutassam a szerelem arcait, vagy talán pontosabban a szerelem néhány arcát.

---

¹ Kierkegaard: *Vagy vagy*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978. 83. o.

² Uo. 85. o.

Ki tudná megmondani hány éves korban kezdődik a szerelem? Mikor lesz a csokoládé édességénél, a mama dicséreténél, a legkedvesebb játéknál is fontosabb, kívánatosabb valakinek a látása, az illata, a hangjának a zenéje, lépteinek finom kopogása, azaz mindaz, ami kötődik egy személyhez, aki a szerelmet jelenti számunkra.

Kierkegaard az apród figurájában véli megtestesülni ezt az állapotot. „Az érzéki felébred, de nem mozgásra, hanem csendes nyugalomra, nem öröme és gyönyörre, hanem mély melankóliára. A kívánás még nem ébredt fel, csupán bánatosan felsejlik”³ Az apród magába a nőiességbe szerelmes, s ezért a szerelemnek mélyebb értelemben nincsen tárgya. Az apród „szerelemittas”⁴ – írja Kierkegaard, s ez az állapot vagy felfokozott örömet, vagy mély szomorúságot eredményez. Egy ilyen fiatalkori, mondhatni gyerekszerelmről vall Ambrus Zoltán novellájának hőse Ida is: „... Tasziló bácsi volt az első ideálom. Nem, ezzel keveset mondok... én olyan szerelmes voltam magába, Tasziló bácsi, hogy ekkora szerelemre csak egy gyerek képes. Volt idő, amikor egyszerűen maga volt minden gondolatom... és azt hiszem nemcsak úgy, egyetlen embert szerettem magában, hanem a világ valamennyi költőjét, magát az irodalmat, az egész férfinenmet, a nagy mindenséget. Istenem mennyire fájt a szívem amiatt, hogy maga az én nagy szerelmemet sehogy se akarja észrevenni, és egyre csak a mamának udvarolt!... mennyit sírtam éjszakánként, milyen sokszor álmodtam magáról, hogyan dobogott a szívem, ha egyszer – egyszer rám nézett, hány ezerszer néztem le az utcára, hogy jön-e már, micsoda pillantásokat vetettem magára lopva, ha senki se láthatta!... Hát azt nem mondom, hogy az ilyen gyerekszerelem valami nagyon tartós volna.. hogy amit maga iránt éreztem ez volt az igazi... de szóról szóra így volt.”⁴

A gyerekszerelem érzését azok a változások sodorják el, amelyek a serdülőkorral bekövetkeznek. Anélkül, hogy ezeknek a változásoknak biológiai, testi vagy lelki folyamatait elemeznénk, csak az érzékiség ébredésére koncentráljunk. Az az ifjú, akit Kierkegaard Papagenóban lát megtestesülve, már tudatára ébred a maga vágyainak. Ez az ébredés egy megrázkódtatás, amely „elválasztja a kívánást és a tárgyat, a kívánásnak tárgyat ad.”⁵ „A kívánás a tárgy felé fordul, egyúttal önmagában izgalomba jön, a szív frissen és vidáman dobog; hol eltűnnek, hol pedig megjelennek a fürge tárgyak, ám minden eltűnés előtt egy élvezet, egy pillanatnyi érintkezés van, mely rövid, de boldogító..”⁶

---

³ uo. 100. o.

⁴ Ambrus Zoltán: A házibarát In. *A szerelem lexikona*, Noran libro Kiadó, 2009. 124-125. o.

⁵ Kierkegaard id. mű 105. o.

⁶ Uo. 106. old.

Az ifjú felfedezi nemcsak a maga izgalmas érzéseit, eddig nem tapasztalt vágyait, de azt az örömet is, amit a kiválasztott lény látása, hangjának kellemessége, mozgása okoz, amely ezer ígéret hordoz. Mindent, ami a megtalált kedvest jellemzi kivételesnek érez, beleértve magát is, amennyiben érzelmei viszonzásra találnak. Papagenót Kierkegaard keresőnek, felfedezőnek nevezi, ahol a felfedezés azonos a győzelemmel.

Úgy vélem nem találhatunk nagyszerűbb példát erre a stádiumra, mint Rómeo és Júlia történetét. Következzék itt egy-két kiragadott idézet, amely feltehetőleg mindenki szívét megdobogtatja: Lőrinc barát és Rómeo várakozik az esketésre érkező Júliára.

Lőrinc: Ragyogjon úgy az ég e szent kötésre,
Hogy sose férjen hozzá bánat árnya.

Rómeo: Ámen! De jöjjön bármiféle bánat,
Nem éri fel a végtelen gyönyört,
Mít egy perc ad, ha órá nézhetek.
Csak kulcsold össze áldással kezünket:
S szerelmeken tipró halál dühét
Nem rettegem: elég, hogy ő enyém!

Rómeo: Én Júliám! Ha szíved úgy repes,
Miként enyém, de szebben szól az ajkad:
Búvöld a levegőt leheleteddel.
Hogy illatozva kapja szárnyra szód,
Míg üdvözültek nyelvén zenged el,
Hogy mindkettőnknek mit jelent e perc.

Júlia: A mély érzés, mely szót alig talál,
Önnön –magára, nem díszére büszke,
Csak koldus tudja megszámolni kincsét
Az én szívem szerelme oly temérdek,
Felényiről sem tudnék számot adni.⁷

A két fiatal szerelemes lángoló szenvedélyét aligha lehetne jobban szavakba önteni miként Shakespaere tette. Ebben az életkorban a szerelem olyan végletekben tud megjelenni, oly halálosan komoly és mély, s oly mértékben áthatja az egyén egész érzésvilágát, gondolkodását, hogy szemernyi helyet sem hagy a racionalitásnak, az un. józan észnek. Ezt nemcsak Rómeo és Júlia legendás szerelme példázza. Aki megélt hasonló élményt, talán emlékszik rá,

---

⁷ Shakespeare: *Rómeo és Júlia*. In. Shakespeare Tragédiák, II. kötet, Magyar Helikon, 1972. 121-122. o.

hogy ebben a végtelen lelki állapotban egy tőről fakad a szenvedélyes és mindenre képes szerelem, és a gyűlölet mindazokkal szemben, akik ennek útjában állnak. Romeo és Júlia szerelmét a két család közötti viszály teszi végzetessé. A hasonló szenvedélyes ifjúkori szerelmek általában nem vezetnek tragédiához – szerencsére. A fellángoló és gyakran elmúló szerelem új tárgyat keres a megélt tapasztalatok birtokában. Az érzékiség mellé fokozatosan felzárkózik a ráció, az emberismeret, amely elsősorban az individuum önismeretén keresztül gazdagodik és mélyül. Jelentős szerepe van ebben a látott példának (szülők, testvérek, barátok stb.), a megszerzett ismereteknek, mindannak, amit röviden a személyiség érési folyamatának nevezünk. Ennek során válik a serdült ifjú ember lassan érett fiatal nővé, férfivé.

Miként nincs két egyforma személyiség, úgy természetesen nincs két egyforma szerelem sem. Érzéseink még mennyiségileg sem hasonlíthatók. Bár mondjuk, hogy ez szenvedélyesebb, ez nagyobb, ez az igazi szerelem, de mindenki tudja, hogy ezek a mondatok nem hordoznak igazi tartalmat, jelentést. Érzéseink abszolút módon egyéniék, egyediek. A megjelölésükre, minősítésükre használt szavaink viszont egy közösségi konvenció aktuális eredményei. Mindenki a maga bánatát, örömét, szeretetét, gyűlöletét, szerelmét érzi igaznak, nagynak, olyanak, amit senki más még nem élt át. Az érzés az emberi lélek olyan mélyrétegeiben képződik, változik, fejt ki hatását, hogy erre csak következtetni tudunk az egyén viselkedéséből, tetteiből, gesztusaiból, de pontosan leírni – úgy vélem – senki sem tudja. Így csak válogatni tudunk azokból a szavakban is megjelenített érzésekből, melyeket a szavak nagy mesterei – írók, költők – megalkottak. Nem értek teljesen egyet Kierkegaarddal, aki szerint mivel a nyelv „az eszme tulajdonképpeni közege”, ezért „a nyelvben... az érzéki, mint közeg pusztá eszközzé degradálódott, és állandóan tagadva van.”⁸ Azt azonban el kell ismerni, hogy az érzékiség kifejezésére, s így a szerelem minőségének jelzésére a zene sokkal alkalmasabb, mint a nyelv. De sajnos olyan zenei tehetséggel kevesen vannak megáldva, mint a Kierkegaard által rajongva tisztelt Mozart, s így mégis kénytelenek vagyunk a nyelv közegében megragadni a szerelem megrendítő gyönyörűségét.

Bizonyára sokak kedvelt szerzője Hemingway. Az *Akiért a harang szól* című regénye a spanyol polgárháború, és az egyik szereplő Robert Jordan életének mindössze 3 napját meséli el. Azt a három napot, amikor a szakadatlan harc közepette találkozik a szerelemmel. E találkozásnak nemcsak a helyszíne rendhagyó (hasonló ehhez pl. a *Légy hű önmagadhoz* című regény is), de a szerelem másik résztvevőjének az eddigi élettörténete is. Mariát a szembenálló fél katonái megerőszakolták, s megszegényítésként a haját is levágták. Szerelmük két fiatal test váratlan, ám sokat ígérő találkozásával

---

⁸ Kierkegaard id. mű 89. o.

kezdődik. A kezdeményező Maria, aki az első látásra megszereti az idegent (Inglés), és ő vár többet ettől az érzéstől: Maria a múlt rettenetes emlékétől való megszabadulást reméli. Robert is őszinte vonzódást érez. Szerelmük minden elsöprő erejét írja le a következő részlet:

Robert és Maria a hangás hegyi réten mennek. „...kezében a lány kemény kezét érezte, amelynek ujjai összefonódtak az ujjával. S a lány tenyeréből, mely az ő tenyeréhez tapadt, a lány csuklójából, mely az ő csuklójára szorult, átáradt valami belé ebből a kézből, tenyérből, csuklóból – valami, ami a könnyű hajnali szélre emlékeztetett, amely alig borzolja fel a vizek sima, üveges tükrét; oly könnyű volt ez az érzés, hogy csak az ujjai hegyével bírta kitapintani, de kezük összetapadásától oly erős, oly sürgető, oly fájdalmas, oly követelőző is, hogy valóságos áramként emelkedett a karjában, s egész testét a kívánás ürességével tágitotta ki. ...hátrahajlította a lány fejét, magához ölelte és megcsókolta. Érezte, hogy Maria megremege a csóktól... Aztán Robert Jordan már csak az összetört hanga illatát érezte, s feje alatt a szúrós szálat; a lány lehunyt szemhéján látta a nap fényét, s úgy érezte, soha többé nem felejtí el a nyaka ívelését, amint hátravetett fejjel fekszik a hangában, s nem felejtí el az ajkát, amely öntudatlanul mozog; a mindig emlékezni fog rebbenő szemhéjára, amely kizárta a napot és az egész világot; mindig emlékezni fog a szempillája mögött lángoló vörösségre, narancsszínre, aranyos ragyogásra, mert ez lett a birtoklás, az odaadás színe, s ebben a tündöklő vakságban minden földi kép felolvadt. Aztán úgy érezte, hogy fekete folyosó nyílik meg előtte – nem vezet sehová most sem és később sem sehová, és megint csak sehová mindörökké sehová kibírhatatlanul sehová gyorsan tépőn szorító sehová s mindig egyformán gyötrelmes sötétben a fejük fölé dermedt időben; s úgy érezte, megindul alatta a föld, kiszalad alóluk”⁹

Az érzéki erotikus egyik legszebb írott megfogalmazása – véleményem szerint. **De talán nem ez a szerelem teljessége.** Robert és Maria között nem kevésbé súlyos akadály áll, mint Romeo és Júlia között. Őket nem családjaik ellenséges viszonya, de egy világ szemléletmódja, gondolkodása, kultúrája választja el. Ez gyönyörű szerelemük kiteljesedését feltehetőleg lehetetlenné tenné, de biztosan akadályozná még akkor is, ha ezt a polgárháborút mindketten túlélnék.

Az érzéki erotikus az egymásra találáshoz, egy ellenállhatatlan vágy beteljesüléséhez – mint Robert és Maria esete mutatja – elegendő. Don Juan története azt igazolja, hogy az érzéki zsenialitásban, ami az ő sajátja, és a mi a hódításban jelenik meg „a kívánás abszolút módon, mint kívánás van meghatározva.”¹⁰

---

⁹ Hemingway: *Akiért a harang szól*. Magyar Helikon, Budapest, 1970. 200-201. o.

¹⁰ Kierkagaard: Id. mű 112. o.

Az igazi szerelem azonban – véleményem szerint – több, mint az érzéki erotikus vonzás. Ezt a többletet nagyon nehéz szavakba önteni. (Itt valóban érzékelhető, hogy Kierkegaard mondataiban milyen sok az igazság.) De megkísérlem. Az igazi szerelem túl az érzéki vonzáson egy lelki, szellemi összeolvadás. A gondolatok, az elképzelések, az ízlés, az élmények összecsengése, találkozása. Azoknak a vágyaknak a harmóniája, melyek nem csupán az érzékiségre vonatkoznak. Erről az egységről beszél Platón *A lakoma* című dialógusban, amikor az androgünokat írja le.¹¹ Ők képviselték ezt a tökéletes egységet, s ez veszett el, amikor az istenek bosszúból kettéhasították őket. Valószínűleg ezért érzik úgy az igazi szerelmesek, hogy elválva a valódi társtól énük egyik felét veszítették el. Tudjuk ritka ez a tökéletes megvalósulás, de lehetséges.

Most hadd emlékeztessenem a hallgatóságot Mikszáth Kálmán és Mauks Ilonka regénybe illő történetére. Házasságuk a szülők ellenzése dacára titokban kötött, majd 3 évi házasság után a feleség súlyos betegen költözött vissza a szülői házba. Mikszáth, hogy a szegénység terheitől megmentsen azt, akit a legjobban szeret, szerelemből hűtlenséget hazudik, és elválnak. Képzelnék csak el: egy jómódú lány, aki a szerelem ígézetével mond igent, és most egyszerre az elvált asszony szégyenletes sorsát kell vállalnia – ne feledjük a XIX. században vagyunk – a kisvárosban, ahová való. 7 év különélés után, amikor Mikszáth már az irodalmi hírnév csúcsán van, s nemcsak dicsőség veszi körül, de tisztes megélhetést biztosító vagyona is van, ismét feleségül kéri a nőt, akit még mindig szeret, s aki viszont szereti. Az ismételt házasságkötést megelőző levélváltásból idézek. „Nem az volt a baj, hogy elváltunk, hanem az, hogy összekeltünk – írja Mikszáth – mert pénz nélkül nem lehet élni, a szerelem vitt rá bennünket, ez okozta minden szerencsétlenségünket ez előttről.

És mégis a szerelem volt az, amely túlélte mindent, mely a haragot, a gyűlölséget túlélte, mely a süllyedésből fel a magasba vitt, és mikor már elmosódott, hogy én mennyit nélkülöztem és szenvedtem, a halhatatlan szerelemből akkor is maradt annyi, hogy beválik vonzalomnak.”¹²

Az ismételt feleségül kért Ilonkát aggodalommal tölti el, hogy 7 év alatt – ennyi idő óta nem látták egymást – megöregedett, talán meg is csúnyult, és csalódást fog okozni az imádott férfinak, de van bátorsága személyes látogatásra hívni, hogy tisztázzák érzéseiket. Ilonka izgalmában megbetegedett, de így is kiderült, hogy érzelmeik változatlanok. Ilonka emlékiratában szűkszavúan jelzi a maga érzéseit, de talán a szavaknál is többet mond, hogy megőrizte Kálmánjának kedvenc fotelját, hogy megszerezte azt a kávé-

---

¹¹ *Platon összes művei*. Európa Kiadó, Budapest, 1984. I. kötet 969-971. o.

¹² Mikszáth Kálmán: *Visszaemlékezései*. Mikszát Kiadó, Horpács, 159. o.

készletet, ami még Mikszáth édesanyjáé volt, s aminek egy darabját az író még gyermekkorában eltörte...

A szerelemvallásnak különös, de feledhetetlen formái ezek. A sokféle asszociációból, melyeket ez a történet támaszt bennem egyet hadd idézzek. Képes Géza néhány sorát:¹³

„Minden parázs hideg hamu
Minden szó néma tátogás
Nem kellene szavak
elég egy összevillanás.
Még az sem kell.
Elég, hogy vagy.”

Még egy kérdés vár feltétlen tisztázásra: létezik-e idős korban szerelem? A választ Gabriel Garcia Márquez adja meg a *Szerelem kolera idején* című regénye utolsó oldalain. Florentina Ariza és Fermina Daza életük vége felé találnak egymásra, akkor alakul úgy történetük, hogy Fermina végre meghallgatja és megéri annak a férfinak a vallomását, aki ifjú kora óta belé volt szerelmes. „Már nem úgy érezték magukat, mint egy újdonsült jegyespár... de nem is úgy, mint két megkéssett szerető. Hanem úgy, mint akik átugrották a házaseset gyötrelmes kálváriáját, és azon túl már egyenest a szerelem magjáig hatoltak. Csönd borult rájuk, mint egy öreg házaspárra, melyet már megpróbált az élet, túl a szenvedély csapdáin, túl az ábrándok gonosz tréfáin és a csalódások délibábjain: a szerelmen is túl. Mert már elég időt éltek le együtt ahhoz, hogy tudják: a szerelem mindig és mindenütt szerelem, de minél közelebb van a halálhoz, annál töményebb.”¹⁴

S amikor Florentino kiadja a parancsot a kapitánynak, hogy forduljanak vissza ugyanarra az útra, ahonnan ép megérkeztek, „A kapitány Fermina Dazára nézett, és látta, hogy szempilláin itt-ott már dér csillog. Aztán Florentino Arizára nézett, látta ezt a törhetetlen akaratot, ezt a rendíthetetlen szerelmet, és átfutott az agyán az a késői és döbbenetes felismerés, hogy nem annyira a halál, inkább az élet határtalan.”¹⁵

---

¹³ Képes Géza:

¹⁴ Gabriel Garcia Márquez: *Szerelem kolera idején*. Magvető Kiadó, Budapest, 1985. 418. o

¹⁵ uo. 421. o.